

VODIČ ZA INSPEKTORE RADA O DETEKCIJI I PRELIMINARNOJ IDENTIFIKACIJI ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

**Tamara Vukasović
Marijana Savić**

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

VODIČ ZA INSPEKTORE RADA O DETEKCIJI I PRELIMINARNOJ IDENTIFIKACIJI ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

AUTORKE:

Tamara Vukasović,
nacionalna konsultantkinja

Marijana Savić,
nacionalna konsultantkinja

2018.

Savet Evrope

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove publikacije
ne sme biti preveden,
reprodukovan ili prenet, ni u
jednom vidu i ni na koji način,
elektronskim (CD, internet itd.) ili
mehaničkim putem, uključujući
fotokopiranje, snimanje ili neki
drugi vid skladištenja informacija
ili njihovog smeštanja i sisteme
za dalje preuzimanje, bez
prethodne pismene dozvole
Direktorata za komunikacije (F-
67075 Strasbourg Cedex ili
publishing@coe.int).

Publikacija je pripređena u
okviru zajedničkog projekta
Evropske unije i Saveta Evrope
„Prevenција i borba protiv
trgovine ljudima u Srbiji“, koji se
sprovodi uz finansijsku pomoć
Evropske unije i Saveta Evrope.

Stavovi izraženi u publikaciji ni
u kom slučaju ne odražavaju
zvanično mišljenje Evropske
unije i Saveta Evrope.

Štampa, grafički dizajn i korica
Dosije studio, Beograd

Copyright©2018
Savet Evrope

Sadržaj

Predgovor	4
.....	
1. Šta je trgovina ljudima?	5
.....	
2. Šta je prinudni/prisilni rad?	11
.....	
3. Nacionalni strateški okvir	15
.....	
4. Nacionalni institucionalni okvir: koordinacija i mehanizam upućivanja	17
.....	
5. Na šta obratiti pažnju: indikator radi radne eksploatacije	24
.....	
6. Smernice za inicijalni kontakt sa žrtvama trgovine ljudima	28
.....	
7. Koraci koje treba preduzeti	32
.....	
8. Kontakti relevantnih aktera u prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima	34
.....	

Predgovor

Ovaj džepni vodič pripremljen je kao alat za inspektore rada kako bi otkrili slučajeve i izvršili preliminarnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Takođe, vodič pruža inspektorima rada jasne smernice o koracima koje treba preduzeti kada je žrtva identifikovana.

Primena indikatora i smernica, koji su sastavni deo ovog vodiča unaprediće detekciju i preliminarnu identifikaciju i olakšaće pomoć žrtvama. Pored toga, ojačaće saradnju između institucija na nacionalnom i lokalnom nivou i između različitih aktera zaduženih za prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima.

1.Šta je trgovina ljudima?

Trgovina ljudima je ozbiljno kršenje ljudskih prava koje širom sveta pogađa decu, žene i muškarce svih uzrasta i socijalno-ekonomskog porekla. Brojni su oblici eksploatacije kojima ljudi mogu biti izloženi, npr. radna eksploatacija, seksualna eksploatacija, prisilan rad u kući i prisila na vršenje krivičnih dela.

DEFINICIJA

Prema Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (2005)¹, trgovina ljudima definiše se kao vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje, sile, ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja, davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija, u najmanju ruku, uključuje, iskorišćavanje prostitucije drugih lica, ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilan rad ili pružanje usluga, služanje, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu, ili vađenje organa. Stoga, Konvencija definiše trgovinu ljudima kao kombinaciju tri elementa:

- 1 Republika Srbija ratifikovala je Konvenciju Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima 2009. godine (Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 19/2009).

Konvencija Saveta Evrope – Član 4

RADNJA	vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje lica
SREDSTVA	pretnja, ili primena sile, ili drugih oblika prinude, otmica, prevara, obmana, zloupotreba ovlašćenja ili teškog položaja, davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem
SVRHA	eksploatacija prostitucije drugih lica, ili drugi oblici seksualne eksploatacije, prisilni rad ili služba, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, uklanjanje organa

Prema članu 4 Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (2005):

- postoji trgovina ljudima bez obzira na to da li je žrtva pristala na eksploataciju;
- dete se smatra žrtvom trgovine ljudima bez obzira na sredstva koja su korišćena da se dete vrbuje, preveze, prebaci, sakrije ili primi u svrhu eksploatacije. Dete je „svako lice mlađe od 18 godina“.

U praksi, možete čuti termine „pretpostavljena“ žrtva ili „potencijalna“ žrtva trgovine ljudima.

‘Pretpostavljena’ ili ‘potencijalna’ žrtva trgovine ljudima je osoba za koju postoji osnovana sumnja da može biti žrtva trgovine ljudima, kao što je definisano u tekstu gore, ali koja nije formalno identifikovana od strane relevantnih državnih organa kao žrtva trgovine ljudima.

Pretpostavljene ili potencijalne žrtve imaju pravo na čitav niz usluga zaštite i proceduralne garancije koje su na raspolaganju formalno identifikovanim žrtvama dok se njihov status ne razjasni (tj. dok se ne utvrdi da li su žrtve ili ne).

ZAKONSKI OKVIR

Prema članu 388, stav 1, Krivičnog zakonika Republike Srbije, krivično delo trgovine ljudima počinio je svako ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela,

Najvažniji međunarodni dokumenti relevantni za oblast borbe protiv trgovine ljudima su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948); UN Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, UN dok. A/RES/55/25 (2000); Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i decom, koja upotpunjuje UN Konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Palermo Protokol), UN dok. A/RES/55/25 (2000); Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966); Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (1979); Konvencija o pravima deteta (1989); MOR Konvencija o prinudnom radu, 1930 (br. 29), MOR Konvencija o ukidanju prinudnog rada, 1957 (br. 105), MOR Konvencija o najgorima oblicima dečijeg rada, 1999 (br. 182); Fakultativni Protokol Konvencije o pravima deteta o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji (2000); SZO Etičke i bezbednosne preporuke za intervjuisanje trafikovanih žena (2003); Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava (1950) i osnovnih sloboda sa pratećim protokolima (1952, 1963, 1983, 1984, 2000 i 2002); Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (2005), Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (2007).

prostitucije, ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja rop-skog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima.

Takođe, prema članu 388, stav 8, Krivičnog zakonika, ko zna ili je mogao znati da je lice žrtva trgovine ljudima, pa iskoristi njen položaj ili drugome omogući iskorišćavanje njenog položaja radi eksploatacije predviđene stavom 1 ovog člana, može biti krivično gonjen za trgovinu ljudima.

Pravni okvir Srbije sadrži niz propisa i zakona koji su značajni za suzbijanje trgovine ljudima ili su direktno povezani sa suzbijanjem trgovine ljudima, uključujući: Ustav Republike Srbije, Krivični zakonik, Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o javnom redu i miru, Zakon o strancima, Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon zdravstvenoj zaštiti, Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Zakon o zabrani diskriminacije. **Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela važi i za krivično delo trgovine ljudima.**

FAKTORI KOJI DOPRINOSU TRGOVINI LJUDIMA

U literaturi se često pominju takozvani „push i pull“ faktori koji doprinose trgovini ljudima, odnosno faktori koji privlače, tj. guraju u lanac eksploatacije:

PUSH FAKTORI, npr.	PULL FAKTORI, npr.
<p>Teške socijalno-ekonomske prilike</p> <p>Diskriminacija i marginalizacija na osnovu roda, starosti, nacionalnosti, itd.</p> <p>Nasilje nad ženama i decom</p> <p>Ratni sukobi i prisustvo vojske u regionu</p>	<p>Želja za boljim poslovnim prilikama</p> <p>Želja za boljim uslovima života</p> <p>Potražnja za jeftinom radnom snagom i uslugama</p>

U razmatranju rizika od trgovine ljudima, potrebno je uzeti u obzir osnovne ekonomske indikatore i faktore, poput siromaštva, nezaposlenosti i nedostatka dostojanstvenih prilika za rad. Istraživanjima u oblasti trgovine ljudima došlo se do niza zaključaka u pogledu razloga zbog kojeg bi neko bio žrtva trgovine ili u riziku od trgovine ljudima i eksploatacije. Najčešće, faktorima rizika smatraju se: nezaposlenost, siromaštvo, nedostatak obrazovanja, ograničene mogućnosti u vezi sa planovima za budućnost, nedostatak izbora, nasilje ili diskriminacija.

Žrtve prisilnog rada mogu biti istovremeno i žrtve **dužničkog ropstva**, kada su obmanom primorane da rade za malo ili nimalo novca kako bi otplatile dug. Poslodavac, ili neka druga osoba koja ih kontroliše (kao što je

posrednik u zapošljavanju, poslovođa, na primer) će koristiti različite taktike da zarobi žrtvu u beskrajnom ciklusu dugovanja koje se nikada ne može otplatiti i koji se čak može preneti na njihove porodice. Siromaštvo, pretnje, nasilje, nadzor i zarobljavanje se koriste kako bi se osiguralo da žrtve ne mogu da odu ili potraže pomoć. **Još jedna taktika kontrole koju koriste trgovci ljudima je da ponude žrtvama posao u inostranstvu koji uključuje ili „besplatan“ prevoz ili pozajmicu od poslodavca/nadzornika za putne troškove i naknadu za pronalaženje posla. Kada stignu, otkriju da posao ili ne postoji, ili nije ono što im je prvobitno ponuđeno. Na taj način, ostaju zarobljeni pokušavajući da otplate dug svojim radom.**

2.Šta je prinudni/prisilni rad?

Prema Međunarodnoj organizaciji rada, prinudni rad je „svaki rad ili usluga koju osoba vrši pod pretnjom kazne i za koji se ta osoba nije dobrovoljno ponudila”².

Prinudni rad može biti ishod procesa trgovine ljudima, a takođe je definisan kao svrha za trgovinu ljudima u Palermo Protokolu i Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, kao i u članu 388. Krivičnog zakonika Republike Srbije. Izraz trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije obično se koristi sinonimno sa izrazom trgovina ljudima u svrhu prinudnog ili prisilnog rada.

Konvencija MOR o najgorim oblicima dečijeg rada iz 1982. godine definiše najgore oblike dečijeg rada kao: „sve oblike ropstva ili prakse slične ropstvu, kao što su prodaja i trgovina decom, dužničko ropstvo i prinudni ili obavezni rad, uključujući i prisilnu ili obaveznu regrutaciju dece.”

Prinudni rad je ponekad prikriven, ali se često osobe eksploatišu naočigled drugih. Žrtve dolaze iz različitih sredina – one mogu biti građani i građanke Srbije, kao i strani državljani i državljanke. Osobe koje su izložene prisilnom radu najčešće su zaposlene u sektorima kao što su:

2 MOR Konvencija o prinudnom radu, 1930 (No. 29).

- ▶ poljoprivreda
- ▶ građevina
- ▶ tekstilna, kožarska i industrija obuće
- ▶ prerada i pakovanje hrane
- ▶ industrija zabave
- ▶ uslužne delatnosti
- ▶ pomoć u kući
- ▶ zanatska proizvodnja (radionice) itd.

Najčešći načini vrbovanja su oglasi (za zapošljavanje, brak, školovanje) u štampi, na Internetu, poslovne ponude od dobro poznatih ili nepoznatih osoba, lažno zabavljanje, lažni i prisilni brakovi, itd. Nije teško pronaći takve oglase na Internetu ili drugim medijima. U nastavku su dva primera:

Potrebne osobe za rad u Slovačkoj, u fabrici. Za više informacija o ostalim polascima kontaktirajte nas na telefon 999/000 000 – mogućnost radne vize – satnica 3€ – smeštaj obezbeđen – radno vreme 8h ili 12h – ručak u menzi 1€ – bonusi na prekovremene sate – potrebni muškarci, žene, parovi – dovoljan pasoš Republike Srbije

MOR definiše dostojanstven rad kao „mogućnost za rad koji je produktivan i na osnovu kojeg se ostvaruje pravičan prihod, bezbednost na radnom mestu i socijalna zaštita porodicama, bolji izgledi za lični razvoj i socijalnu integraciju, sloboda da osobe iskažu svoju zabrinutost, da

Potrebne frizerke za rad u Emiratima. Poslati CV na xxxxx@gmail.com

se organizuju i učestvuju u donošenju odluka koje utiču na njihove živote i jednake mogućnosti i tretman za sve žene i muškarce". Dostojanstven rad je optimalna situacija (nasuprot prinudnom radu), koju bi trebalo postići na svakom radnom mestu. Svaka situacija koja nije dostojanstven rad je iskorišćavanje na jedan ili drugi način, dok je najekstremniji oblik eksploatacije prinudni/prisilni rad, koji često rezultira trgovinom ljudima.

POSEBNO OSETLJIVE KATEGORIJE RADNIKA/CA

Iako je prisilni rad detektovan u različitim industrijama, kako u formalnom tako i u neformalnom radnom okruženju, neke kategorije radnika i radnica su znatno ranjivije od drugih. Zato je neophodno da inspektori rada posebno obrate pažnju na:

1. Radnike i radnice koji pripadaju grupama koje su tradicionalno trpele diskriminaciju kako u zajednici, školi, tako i na radnom mestu – Romi, izbegla i raseljena lica, itd.
2. Žene koje su zbog svojih tradicionalnih uloga majke i domaćice često diskriminisane i marginalizovane na tržištu rada i neretko rade u manje plaćenim industrijama (kao što je tekstilna industrija), mogu postati žrtve eksploatacije.
3. Deca koja žive i/ili rade na ulici, deca koja su već prepoznata u sistemu socijalne zaštite kao deca bez roditeljskog staranja ili u riziku, mladi koji izlaze iz sistema socijalne zaštite.

4. Migranti i izbeglice, naročito oni koji nemaju regulisan boravak, ali i oni koji su u azilnom postupku.
5. Radnici i radnice koji nisu prijavljeni i/ili rade bez ugovora o radu ili nekog drugog modela ugovora koji reguliše rad.
6. Radnici i radnice koji su angažovani preko agencija za posredovanje u zapošljavanju koje nisu licencirane, tj. nemaju dozvolu za rad.

Primer slučaja:

Ja sam Mila, imam 16 godina i dolazim iz siromašne porodice u kojoj je prisutno nasilje i očev alkoholizam.

Po preporuci jednog prijatelja, prijavila sam se za posao konobarice u restoranu u susjednom gradu. U restoranu, nisam radila samo kao konobarica, već sam bila prisiljena da obavljam teške fizičke poslove bez određenog radnog vremena. Živela sam u sobi pored restorana, i tokom više meseci nisam primila platu. Bila mi je ograničena sloboda kretanja i nije mi bilo dozvoljeno da napuštam restoran. Teški uslovi rada ozbiljno su narušili moje zdravlje.

Na osnovu anonimnog poziva, policija je došla u restoran i nakon njihove intervencije smeštena sam na bezbedno mesto, u sklonište u Beogradu. Ne želim da svedočim protiv trgovaca ljudima, jer se bojim posledica.

3. Nacionalni strateški okvir

Nacionalna Strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštite žrtava 2017 – 2022. godine pruža okvir za odgovor države i društva na problem trgovine ljudima. Takođe, problem radne eksploatacije se direktno prepoznaje u Strategiji. Ovaj dokument odgovara na neke od promena trendova u trgovini ljudima i na neke od uočenih izazova u dosadašnjim institucionalnim odgovorima, kao što su: neadekvatan insitucionalni okvir i postojeći mehanizam koordinacije, slabo razvijen mehanizam prikupljanja podataka, nepostojanje posebne budžetske linije za aktivnosti usmerene protiv trgovine, zatim neravnomerna obučenost i senzibilisanost stručnjaka, nedostatak programa za grupe u riziku, nedovoljno efikasan sistem identifikacije i podrške žrtvama, a posebno deci. Strategija ima pet strateških ciljeva:

- ▶ Sistemski ojačano partnerstvo u odgovoru na trgovinu ljudima na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou
- ▶ Unapređena prevencija i smanjen uticaj uzroka trgovine ljudima
- ▶ Unapređen proaktivan sistem otkrivanja, efikasnog procesuiranja i pravne zaštite žrtava trgovine ljudima³

3 U okviru ovog cilja je prepoznat doprinos i učešće inspektora rada i tržišnih inspektora.

- ▶ Unapređen sistem identifikacije, zaštite, pomoći i podrške žrtvama
- ▶ Deca su zaštićena od trgovine ljudima i njenih posledica participativnim programima u njihovom najboljem interesu.

Pomenutu Strategiju prati i Akcioni plan 2017–2018, koji uključuje neke relevantne akcije na polju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Na primer, u okviru prvog cilja, promocija partnerstava na nacionalnom nivou uključuje razvoj modela saradnje sa civilnim društvom, ali i sa kompanijama, udruženjima poslodavaca, sindikatima itd.

4. Nacionalni institucionalni okvir: koordinacija i mehanizam upućivanja

Ovo poglavlje opisuje ključne aktere na polju prevencije i borbe protiv trgovine ljudima i postojeću koordinaciju i sistem upućivanja. Nacionalni mehanizam upućivanja (NRM) je okvir za saradnju na nivou države, a koji se odnosi na strategije upućivanja kako bi se pružile usluge podrške i zaštite za žrtve trgovine ljudima.

Na strateškom nivou:

- ▶ **Savet za borbu protiv trgovine ljudima** (u daljem tekstu: Savet), kojim predsedava ministar nadležan za unutrašnje poslove, a čine ga članovi Vlade⁴. Savet, pored ostalog, ocenjuje napredak u sprovođenju Strategije i Akcionog plana, a na osnovu izveštaja Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, i daje predloge mera za rešavanje uočenih problema, angažovanja potrebnih resursa i usklađuje postupanje nadležnih državnih organa i drugih organizacija i institucija koja su od značaja za suzbijanje trgovine ljudima.

4 Ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja je član Saveta za borbu protiv trgovine ljudima.

- ▶ **Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima** (u daljem tekstu: Koordinator) imenovan je od strane Vlade Republike Srbije, i ima zadatak da koordinira aktivnostima nacionalnih i lokalnih institucija i organizacija u suzbijanju trgovine ljudima. Takođe, Kancelarija za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima, pri Direkciji policije, izrađuje i objavljuje izveštaje o sprovođenju Strategije, stepenu sprovođenja ciljeva i aktivnosti, problemima i izazovima.
- ▶ **Radna grupa za sprovođenje i praćenje Strategije** (u daljem tekstu: Radna grupa), zadužena je za operativnu implementaciju Akcionog plana. Sastavljena je od predstavnika ministarstava, državnih organa, nevladinih organizacija ASTRE i Atine, koji poseduju stručna znanja iz oblasti od značaja za sprovođenje Strategije.

Na operativnom nivou:

- ▶ **Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima** je ustanova socijalne zaštite za koju je nadležno Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, osnovan 2012. godine i odgovoran je za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima i pružanje pomoći žrtvama, uključujući koordinaciju podrške žrtvama koja se ostvaruje kroz izradu i realizaciju zajedničkog plana zaštite svake žrtve. Centar obezbeđuje 24-časovno dežurstvo radi omogućavanja identifikacije i podrške žrtvama putem dostupnog dežurnog telefonskog broja.

- ▶ U okviru **policije**, Služba za borbu protiv organizovanog kriminala, Uprava kriminalističke policije i specijalizovani timovi u policijskim upravama, su organizacione jedinice koje imaju nadležnosti u slučajevima i istragama trgovine ljudima.
- ▶ U okviru svakog **Višeg tužilaštva** postoji i određeni tužilac koji je kontakt tačka u istragama trgovine ljudima na teritoriji tog tužilaštva.
- ▶ **Centri za socijalni rad** imaju ključnu ulogu u zaštiti dece koja su u riziku, ili su već identifikovana kao žrtve trgovine ljudima. Centri pružaju usluge hitnih intervencija 24h organizovanjem dežurstava ili uvođenjem pripravnosti (dežurstvo zaposlenog u stanu, dostupnost putem telefona). Na lokalnom nivou su nadležni za planiranje usluga i koordinaciju tokom pružanja podrške žrtvama, kao i ostvarivanje prava iz porodično-pravne, starateljske i socijalne zaštite.
- ▶ **ASTRA** je nevladina organizacija posvećena iskorenjivanju svih oblika trgovine ljudima i eksploatacije, naročito žena i dece. ASTRA se sveobuhvatno bavi problemom trgovine ljudima, nudeći pomoć svim kategorijama žrtava – ženama, deci i muškarcima, bez obzira na oblik eksploatacije koju su preživeli. ASTRA SOS telefon još uvek je jedini broj u Srbiji specijalizovan za direktnu pomoć žrtvama i njihovim porodicama, kao i za prevenciju trgovine ljudima.
- ▶ **Atina** je nevladina organizacija posvećena socijalnom uključivanju žrtava trgovine ljudima i rodno

zasnovanog nasilja, i obezbeđivanju sveobuhvatne podrške žrtvama. Atina obezbeđuje urgentni smeštaj za žrtve trgovine ljudima, kao i jedini specijalizovani smeštaj kroz uslugu Stanovanje uz podršku u okviru koje žrtve trgovine ljudima žive i oporavljaju se u dužem vremenskom periodu, koja je kao takva i licencirana u 2018. godini. Kroz autentičan koncept Bagel Bejgl radnje, socijalnog preduzeća za pružanje usluge kateringa, ali i proizvodnju i prodaju bejgl peciva – omogućeno je postizanje ekonomske nezavisnosti, kao i kroz druge programe koje ATINA sprovodi kroz koje se pruža psihosocijalna i pravna podrška.

- ▶ **Drugi relevantni akteri** – obrazovne i zdravstvene institucije, inspekcije, Nacionalna služba za za-
pošljavanje itd.

ULOGA INSPEKTORA RADA I TRŽIŠNIH INSPEKTORA U PREVENCIJI I SUZBIJANJU TRGOVINE LJUDIMA

Ovlašćenja i dužnosti inspektora rada regulisana su zakonima, kao što su Zakon o državnoj upravi⁵, Zakon o radu⁶, Zakon o inspekcijском nadzoru⁷ i Zakon o opštem upravnom postupku⁸.

5 „Službeni Glasnik Republike Srbije”, br. 79/05, 101/07, 95/10 i 99/14

6 „Službeni Glasnik Republike Srbije”, br. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14 i 113/17 – odluka US i 113/2017)

7 „Službeni glasnik RS”, broj 36/15

8 „Službeni glasnik RS”, broj 18/16)

Inspektor rada ima ovlašćenja da u obavljanju inspekcij-skog nadzora kod poslodavca:

- ▶ pregleda opšte i pojedinačne akte, evidencije i drugu dokumentaciju;
- ▶ sasluša i uzima izjave od odgovornih i zaintereso-vanih lica;
- ▶ pregleda poslovne prostorije, objekte i slično;
- ▶ uzima u postupak prijave građana, zahteve zapo-slenih, drugih fizičkih i pravnih lica;
- ▶ nalaže rešenjem izvršenje mera i radnji u cilju ot-klanjanja utvrđenih povreda zakona;
- ▶ podnosi prijave nadležnom organu za učinjeno kri-vično delo ili privredni prestup;
- ▶ podnosi zahtev za pokretanje prekršajnog postupka;
- ▶ obaveštava drugi organ ako postoje razlozi za pre-duzimanje mera za koje je taj organ nadležan;
- ▶ pokreće inicijativu za obustavljanje od izvršenja, odnosno za poništavanje ili ukidanje propisa ili drugog opšteg akta koji nije u skladu sa Ustavom ili zakonom;
- ▶ u slučajevima nepravilnog otkaza ugovora o radu, donosi rešenje o odlaganju od izvršenja donetog rešenja o otkazu ugovora o radu, zaposlenog vraća na rad do okončanja sudskog spora.

Inspekcij-ski nadzor u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu:

Nadzor se vrši kod domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica koji imaju zaposlene, odnosno imaju status poslodavca. Nadzor kod poslodavaca odnosi se na primenu:

- ▶ Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu,
- ▶ podzakonskih propisa u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu,
- ▶ opštih, posebnih i pojedinačnih kolektivnih ugovora i opštih akata, kojima se uređuju prava, obaveze i odgovornosti u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu,
- ▶ opštih akata kojima se uređuju radna mesta, vrsta i stepen stručne spreme, potrebna znanja i drugi potrebni uslovi za zasnivanje radnog odnosa na tim radnim mestima,
- ▶ ugovora o radu, u delu u kojem se uređuju prava, obaveze zaposlenih i poslodavaca u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu,
- ▶ tehničkih propisa i nacionalnih standarda, u delu koji se odnosi na bezbednost i zdravlje na radu.

Postupak inspeksijskog nadzora pokreće se po službenoj dužnosti i po zahtevu stranke. Zakonom o inspeksijskom nadzoru, proširen je domen nadležnosti inspekcije rada, da pored registrovanih subjekata kontroliše i neregistrovane subjekte, koji mogu samim tim da angažuju radnike za „rad na crno“, kao i da ih regrutuju i eksploatišu u lancu trgovine ljudima.

Tržišna inspekcija deluje u okviru Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija. Ona je odgovorna za proveru

agencija koje posreduju pri zapošljavanju, sa ili bez dozvole, a imaju ovlašćenja i da ukinu neprikladno oglašavanje u toj oblasti. Tržišna inspekcija takođe kontroliše nezakonite usluge prilikom zapošljavanja koje nude neregistrovani pojedinci.

Pošto se trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije često javlja u sivim zonama tržišta rada, gde posluju neregistrovani subjekti, tržišna inspekcija ima važnu ulogu ne samo u otkrivanju potencijalnih slučajeva eksploatacije, već i u sprečavanju istih, proverom oglašavanja na Internetu. Zapošljavanje preko Interneta i oglašavanje poslova u Srbiji i inostranstvu spada pod nadležnost tržišne inspekcije. Ova funkcija je posebno važna u prevenciji i otkrivanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, jer se jedan deo posredovanja odvija putem Interneta.

Prema članu 332 Krivičnog zakonika Republike Srbije, službeno lice je u obavezi da prijavi krivično delo za koje je saznalo u vršenju svoje dužnosti.

5. Na šta obratiti pažnju: indikatori radne eksploatacije

Indikatori služe kao praktičan alat koji pomaže u prepoznavanju potencijalnih situacija prinudnog rada, eksploatacije i/ili trgovine ljudima. Sledeća lista indikatora koja je sačinjena na osnovu indikatora predloženih od strane Međunarodne organizacije rada⁹, možda neće uvek jasno ukazati na trgovinu ljudima, ali će sasvim sigurno signalizirati da nešto nije u redu i ukazati na potrebu daljeg prikupljanja informacija i uključivanja drugih aktera. Imajte na umu da sledeća lista nije iscrpna, jer indikatori mogu biti dodati ili modifikovani kako bi odrazili promene u radu trgovaca ljudima:

Indikatori – vrbovanje korišćenjem obmane

- ▶ Da li je radnik/ca obmanut u pogledu uslova rada, kao što su
 - Sadržaj ili zakonitost radnog ugovora
 - Priroda posla
 - Lokacija

9 MOR, Operativni indikatori trgovine ljudima. Rezultati Delphi istraživanja implementiranog od strane MOR i Evropske komisije, 2009; MOR, Prisilni rad i trgovina ljudima, Priručnik za inspektore rada, 2008.

- Iznos plate
- Uslovi smeštaja i života?
- ▶ Da li je radnik/ca potpisao novi (drugačiji od prvobitno ponuđenog) ugovor po dolasku na posao?

Indikatori – prinudno vrbovanje

- ▶ Da li su radnik/ca ili njegova/njena porodica trpeli fizičko/psihološko nasilje? Na primer, da li radnik/ca ima neki znak lošeg postupanja, poput modrica ili posekotina? Da li je njegovoj/njenoj porodici prećeno kako bi on/ona bili prinuđeni na prisilni rad?
- ▶ Da li je radnik/ca morao/la da plati regrutovanje ili usluge prevoza?
- ▶ Da li su lična dokumenta radnika/ce konfiskovana?
- ▶ Da li su radnici znali gde idu da rade?

Indikatori – vrbovanje putem zloupotrebe ranjivosti

- ▶ Da li radnik/ca ima neregulisan status (npr. migrant) i pretil mu/joj se prijavljivanjem vlastima?
- ▶ Da li radnik/ca pripada grupi koja je diskriminisana, ili nema jednaka prava u društvu (npr. on/ona pripada romskoj zajednici)?
- ▶ Da li radnik/ca ima ograničeno obrazovanje, ili ne govori lokalni jezik?
- ▶ Da li radnik/ca sa strahom govori o verskim ili kulturološkim uverenjima?

Indikatori – eksploatacija

- ▶ Da li radni uslovi ozbiljno krše radna prava i kolektivne sporazume?
- ▶ Da li radnik/ca ima regularan ugovor o radu? Ako ne, da li radnik/ca ima niska primanja, ili je bez primanja? Da li se zarada isplaćuje redovno?
- ▶ Da li je radnik/ca prisiljen da plaća previsoke naknade za smeštaj, hranu ili alat? Da li se ove naknade direktno odbijaju od plate?
- ▶ Da li je radnik/ca prisiljen da radi prekovremeno (neplaćeno) ili da izvršava zadatke koje radije ne bi, i da li se radnicima pretilo ukoliko odbiju?
- ▶ Da li se radniku/ci uskraćuju pauze, slobodni dani i slobodno vreme?

Indikatori – prinuda na destinaciji

- ▶ Da li su lična dokumenta radnika/ce u posedu poslodavca, poslovođe ili supervizora? Zašto?
- ▶ Da li se čini da su lična dokumenta radnika/ce falsifikovana?
- ▶ Da li je isplaćen neki zajam ili avans koji onemogućava radnika/cu da napusti poslodavca?
- ▶ Da li postoje vidljivi znaci koji ukazuju na to da radnik/ca ne sme slobodno da napušta radno mesto (npr. bodljikava žica, prozori sa rešetkama, naoružani stražari, ili druga slična ograničenja)?
- ▶ Da li radnik/ca zna svoju lokaciju?

- ▶ Da li radnik/ca ima pristup sredstvima komunikacije (npr. telefon, e-mejl, internet)?
- ▶ Da li je radnik/ca prisiljen da spava na radnom mestu?
- ▶ Da li supervizori/zaposleni demonstriraju nasilno ponašanje?
- ▶ Da li radnik/ca ima vidljive povrede (npr. modrice, posekotine, opekotine od cigareta)?
- ▶ Da li radnik/ca prijavljuje pretnje upućene njemu/njoj, kolegama, ili članovima porodice (npr. pretnje nasiljem ili pretnje prijavom vlastima)?
- ▶ Da li poslodavac kontroliše kontakte sa drugim osobama ili insistira da odgovara na pitanja u ime radnika/ce?

Indikatori – zloupotreba ranjivosti na odredištu

- ▶ Da li je radnik/ca u situaciji gde je on/ona psihološki i emocionalno zavisn od poslodavca (npr. oslanja se na poslodavca za smeštaj, hranu i poslove za rođake, ili druge pogodnosti)?
- ▶ Da li radnik/ca pokazuje znakove anksioznosti (npr. znoji se, drhti), naročito u prisustvu supervizora/poslodavca?
- ▶ Da li radnik/ca ima pristup svojoj zaradi?

6. Smernice za inicijalni kontakt sa žrtvama trgovine

Neka postupanja koja se smatraju **prijatnim** za uspostavljanje prvog kontakta i održavanje komunikacije su: spontanost, poverenje, pažljivo slušanje, razumevanje, uvažavanje, naklonost, otvorenost itd. U prvom kontaktu sa žrtvom ponašanja koja mogu **otežati** razgovor su: kritika, napadi, nametanje volje ili mišljenja, davanje saveta koji nisu bili traženi, tumačenje tuđih reči i radnji, uskraćivanje lične odgovornosti, neslušanje, arogancija, nepoverenje itd.

Upozoravanje, pretnja, moralizacija, kritikovanje, tumačenje, ispitivanje sigurno neće doprineti uspostavljanju dobrih odnosa sa (potencijalnom) žrtvom trgovine ljudima.

S druge strane, pristojno i prijatno pozdravljanje i upoznavanje, započinjanje razgovora sa manje kompleksnim temama, održavanje kontakta očima, ukazivanje poštovanja žrtvi adekvatnom neverbalnom komunikacijom koja podrazumeva smiren ton i kretanje, uspravan položaj sa rukama koje su u vidnom polju itd. sigurno će poboljšati komunikaciju sa žrtvom.

Za više informacija o tehnikama aktivnog slušanja, pogledajte link <http://www.mduls.gov.rs/latinica/ispit-za-inspektora.php>
USAID Projekat za bolje uslove poslovanja – Veštine Potrebne Za Vršenje Inspeksijskog Nadzora, Dragana Ćuk Milankov.

Ukoliko dođete u kontakt sa osobom za koju sumnjate da je žrtva prinudnog rada, ovo su neke smernice kako da postupite:

Da:

- ▶ U kontaktu sa žrtvom uvek primenjujte pristup baziran na ljudskim pravima: sve žrtve imaju pravo na jednak pristup zaštiti i pravdi, kao i pravo da prihvate ili odbiju pomoć.
- ▶ Informišite žrtvu o pravima i načinima na koje može da ih ostvari.
- ▶ Poštujte privatnost i tražite saglasnost pre započinjanja intervjua.
- ▶ Objasnite žrtvi šta se događa, proceduru i šta može biti učinjeno da mu/joj se pomogne.
- ▶ Poštujte potrebe i želje žrtava.
- ▶ Uzmite u obzir kulturološka i verska uverenja koja žrtva može imati.
- ▶ Odvedite žrtvu na bezbedno mesto gde se oseća prijatno da otvoreno govori.
- ▶ Razgovarajte sa žrtvama individualno i držite ih razdvojene od potencijalno osumnjičenih.
- ▶ Kada je potrebno da razgovarate sa više žrtava, uradite to sa svakom posebno, kako biste im omogućili da daju svoje viđenje.
- ▶ Pokušajte da izgradite odnos na razumevanju i poverenju.

- ▶ Pokušajte da ih oslobodite osećanja krivice, ili straha od policije.
- ▶ Budite svesni da žrtva možda pati od stresa ili traume uzrokovane okolnostima i/ili teškim nasiljem.
- ▶ Obratite pažnju na svaku verbalnu ili neverbalnu komunikaciju između potencijalnih žrtava i osumnjičenih i zabeležite to.
- ▶ Preduzmite korake da sprečite dalji kontakt između trgovca i žrtve/žrtava pružanjem informacija o podršci/pomoći koju mogu dobiti od pružalaca usluga u okviru nacionalnog mehanizma upućivanja.
- ▶ Kontaktirajte Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, policiju i specijalizovane NVO u ranoj fazi, kada su identifikovani indikatori. **Relevantni kontakti su u odeljku 8, strani 34.**

Ne:

- ▶ Ne očekujte da će žrtva odmah sve otkriti. Neke od njih možda nisu svesne da su bile u situaciji trgovine ili prisilnog rada, nekima je možda rečeno da lažu i/ili su još uvek u strahu od odmazde usmerene direktno na njih ili na njihove porodice. Oni će možda tražiti pomoć samo za neisplaćenu zaradu, na primer.
- ▶ Ne potcenjujte njihovo iskustvo.
- ▶ Ne osuđujte ukoliko su bile saučesnici/e u određenim krivičnim delima, možda su bili primorani/e a prinuda na vršenje krivičnih dela je jedan od oblika trgovine ljudima.

- ▶ Ne tretirajte žrtve kao osumnjičene, ili prestupnike ukoliko im nije regulisan status.
- ▶ Ne očekujte od žrtava da imaju pristup putnim ili ličnim dokumentima i, ukoliko ih imaju, proverite da li su ispravni.
- ▶ Nemojte pokušavati da pribavite zvanični iskaz tokom inicijalnog kontakta, osim ukoliko se ne radi o izuzetnim okolnostima.
- ▶ Vodite računa o predrasudama i stereotipima o trgovini ljudima (na primer, česte predrasude su: ukoliko žrtva trgovine odbija pomoć, onda nije žrtva trgovine; osoba ne može biti žrtva trgovine ukoliko ona ili on nisu seksualno eksploatisani; žrtve trgovine su samo žene i deca; legalni migranti ne mogu biti žrtve trgovine; trgovina se dešava samo u inostranstvu itd.).
- ▶ Nemojte koristiti poslodavca ili nadzornika kao prevodioca; kad god je moguće koristite profesionalnog prevodioca.

7. Koraci koje treba preduzeti

- ▶ Tokom terenskih inspekcija ili obilazaka, ispitajte poslovne prostorije, objekte i tragajte za indikatorima koji mogu biti korišćeni prilikom krivičnog gonjenja počinitelaca ili koji ukazuju na moguću trgovinu ljudima u smislu kršenja ljudskih prava; proverite identitet, intervjušite i uzmite izjave od odgovornih osoba, poslodavaca i svih drugih osoba prisutnih tokom inspekcije.
- ▶ Izgraditi slučaj na dokazima koji ne uključuju svedočenje žrtve je izuzetno važno. To čini slučaj još jačim i manje pritiska je na žrtvi; zabeležite sve relevantne informacije koje se tiču potencijalne situacije trgovine ljudima, kao što su poslovne knjige, ugovori, i druga relevantna akta: registracija poslovnog subjekta u Agenciji za privredne registre (APR) i ukoliko je potrebno dozvola relevantnog ministarstva za rad konkretnog preduzeća; (postojanje) ugovora o poslovnoj i tehničkoj saradnji sa drugim poslovnim entitetima; radni i zakonski status zaposlenih (ugovori o radu i osiguranje), informacije o oglasu i oglašivaču, itd.
- ▶ Ukoliko prepoznate da je neko čak i u potencijalnom riziku od trgovine ljudima, obavestite Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima i policiju ([pogledajte tabelu sa kontaktima u tekstu dole](#)).

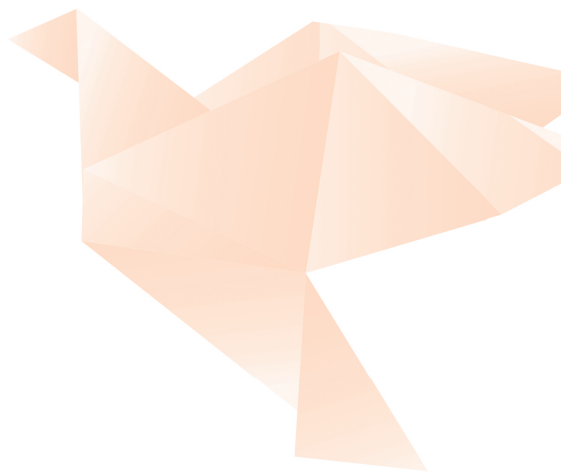
- ▶ Ukoliko zateknete dete, osobu za koju sumnjate da je ispod 18 godina starosti, koje obavlja posao neprilagođen tom uzrastu, obavestite odmah, istovremeno Centar za socijalni rad i Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima.
- ▶ U slučaju osnovane sumnje na nelegalnu aktivnost na koju se ne može reagovati u tom trenutku, stupite u kontakt sa policijom, zajedno isplanirajte i sprovedite zajedničke aktivnosti kako bi se identifikovala ili prevenirala moguća situacija trgovine.
- ▶ Organizujte zajedničke sastanke sa relevantnim institucijama i akterima (policija, organi lokalne samouprave, sindikate, itd.) kako bi se poboljšala identifikacija i mehanizmi prevencije trgovine ljudima. Ako u Vašem gradu postoji, uključite se u rad lokalnog tima za borbu protiv trgovine ljudima.
- ▶ Ukoliko ste u dilemi da li je u pitanju trgovina ljudima ili imate pitanja, predloge za saradnju, možete kontaktirati Kancelariju za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima u Direkciji policije i specijalizovane organizacije za borbu protiv trgovine ljudima.

Saradnja među akterima je od suštinskog značaja u prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima. Lista potencijalnih aktera je duga. To su, pored svih već navedenih, Nacionalna služba za zapošljavanje, sindikati, ambasade, centri za migrante, organi lokalne samouprave, poreska administracija, NVO, zdravstvene institucije, privredne komore, itd.

▶ Organizovanje zajedničkih inspekcija od strane policije i inspektora rada je primer dobre prakse.

8. Kontakti relevantnih aktera u prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima

Institucija/Organizacija	Kontakt
Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima	Telefon: +381 63 610 590 (24/7) website: www.centarzztlj.rs
Ministarstvo unutrašnjih poslova, Direkcija policije, Uprava kriminalističke policije	Telefoni: +381 11 247 1019 +381 64 724 1019 Email: ukp@mup.gov.rs
Ministarstvo unutrašnjih poslova, Direkcija policije, Kancelarija za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima	Telefoni: +381 11 3200 603 +381 11 3200 685 Email: natco@mup.gov.rs
ASTRA	ASTRA SOS telefon: +381 11 785 0000 ili 0800 101201 (besplatno za pozive iz Srbije); dostupno radnim danima od 9.00 do 17.00h Email: sos@astra.rs website: www.astra.rs
Atina	Telefon: +381 61 638 4071 Email: office@atina.org.rs website: www.atina.org.rs

Ovaj džepni vodič pripremljen je kao alat za inspektore rada kako bi otkrili slučajeve i izvršili preliminarnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Takođe, vodič pruža inspektorima rada jasne smernice o koracima koje treba preduzeti kada je žrtva identifikovana. Primena indikatora i smernica, koji su sastavni deo ovog vodiča unaprediće detekciju i preliminarnu identifikaciju i olakšaće pomoć žrtvama. Pored toga, ojačaće saradnju između institucija na nacionalnom i lokalnom nivou i između različitih aktera zaduženih za prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima.

Kancelarija Saveta Evrope u Beogradu <http://www.coe.int/belgrade/>
Španskih boraca 3 horizontal.facility@coe.int
11000 Beograd, Srbija [jp.horizontal.facility](https://www.facebook.com/jp.horizontal.facility)
Tel: +381 11 71 55 500 [@CoE_EU_HF](https://twitter.com/CoE_EU_HF)

SRP

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Ima 47 država članica od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve zemlje članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sačinjenu u cilju zaštite ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava vrši nadzor nad primenom Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Evropska unija je jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo 28 demokratskih evropskih zemalja. Njeni ciljevi su da za svojih 500 miliona građana obezbedi mir, prosperitet i slobodu u jednom pravičnijem i bezbednijem svetu. Kako bi se ovi ciljevi ostvarili, države članice Evropske unije ustanovile su tela koja rukovode Evropskom unijom i usvajaju zakonsku regulativu. Glavna tela su: Evropski parlament (koji zastupa građane Evrope), Savet Evropske unije (koji predstavlja vlade država članica) i Evropska komisija (koja zastupa zajedničke interese Evropske unije).

<http://europa.eu>

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe